Соборна грамота Діонісія, патріарха Константинопольського, яка наказує визнавати Гедеона Четвертинського митрополитом Київським і підкорятися йому. 1686 р., червня [...][1]

Переклад з церковнослов'янської мови XVII ст.

Діонісій, з божої ласки архієпископ Константинополя града, нового Риму і Вселенський патріарх.

Будуванню[2] від Бога ветхого деньми[3] ми з очевидністю навчені; ним не лише обрані Його, тобто, вірні, користуються, але ж і язичники; воно ж бо роздумів є породженням, а роздуми розсіялися в усьому світі, щоби ми через таке вміння могли навчатися.

Коли ж роздуми правильні, то вони ні про що інше не дбають, як про спасіння душі — того ж найбезрозсуднішим називаємо, хто існуючих від душі відокремлює. Одначе, якщо й [пересічним] громадянам[4] притаманні роздуми, як ми чуємо від філософів, що нас повчають, — позаяк Творець, коли цей поліпшений і гарний від

[1] Позначення дня місяця не було обов'язковим для грамот патріаршої канцелярії.

[2] Терміни «будівля, будувати» (гр. οἰκοδομή, οἰκοδομέω) поширені в Новому Заповіті і пізнішому богослів'ї стосовно як самої Церкви, так і її розбудови (пор.: І Кор. 3, 9) [Тут і надалі посилання на переклади Св. Письма о. Івана Хоменка].

[3] Рідкісний, але яскравий епітет, запозичений з тексту пророка Даниїла (Дан. 7: 9, 13, 22).

[4] Під громадянами, що протиставлені християнам, здається, слід розуміти давніх мешканців грецьких полісів, тобто язичників, які вочевидь були схильні й здатні до роздумів.

різних і різноманітних, і неоднорідних речовин [світ] уклав і відповідну по чину й мірі красу створив, над ними поставив людину як царя, не за намірами його, але через інші потреби, не тільки його, але й тих, що були до нього, оскільки заради нього всіх їх створив, — тому й нам християнам належить навчатися тому будуванню, — а найбільше ж тим, що прикрашаються перевагами і котрим душі ввірені, — як стати Його наслідувачем і учнем.

Отож бо й блаженніший патріарх Московський і всієї Росії — хоча й панує звичай, коли Київська митрополія буває позбавлена істинного архієрея, то хіротонію митрополитові надає найвищий й найсвятіший вселенський престол Константинопольський або беспосередньо, або через видання[5] [грамоти], позаяк з давнини це підлегла йому єпархія, проте після багатьох років позбавлення цього духовного і найпотрібнішого християнам дара, а на додаток через далечину місця й війну, що трапилася між двома найвеличнішими царствами, і неможливість одержати попередньо поставленому в цій єпархії архієрею хіротонію від вселенського престолу, — а тому слушний час знайшов сатана і через знаряддя, лукаві й шкідливі в його злому свавіллі, куколі єресей і розколів засіяв поміж

[5] Гр. «ἔκδοση», уживається як термін на позначення факту видачі особливої грамоти з дозволом на ті чи інші дії.

православ'я, аби ту [єпархію] в лихах від супротивних і чужих хитрощів собі підкорити[6].

Тому саме його блаженство, розглянувши вище зазначене, з дозволу найтихіших, найправославніших і боговісних царів Московських і великих князів всієї великої і малої, і білої Росії, багатьох інших земель та областей східних, західних і північних володарів і самодержців, синів во Христі улюблених і найжаданіших нашої мірності, призначив шляхом переведення найбоголюб'markзнішого єпископа Луцького кир Гедеона до цієї митрополії і [тим] поставив істинного й законного, й канонічного архієрея до Києва, і за це поза звичаєм[7] переведення — заради будування[8], як кажуть, — з великим проханням і разом найбільшим смиренномисленням вибачення попросив від джерела всіх у цій частині церков — Святої Христової Великої Церкви.

[6] Це речення не містить присудка, натомість перевантажене вставними реченнями. На жаль, це типові труднощі при перекладі текстів патріаршої канцелярії. Звичай вимагав від авторів уживання розлогих пояснень, за якими вони забували початок речення. До того ж пунктуаційні знаки на той час ще не були врегульовані, як оце пізніше.

[7] Тут в оригіналі мав бути вислів «παρὰ ἐνορίας» — буквально «поза межею» — у староруському тексті: «вне предела». Цей вислів є сталим у грецьких церковних дискурсах для визначення нетипових рішень або випадків порушення правил.

[8] В оригіналі могло бути як уже зазначене вище слово «οἰκοδομή», так, власне, й «οἰκονομία» — «порядкування, розбудова», яким зазвичай патріархи аргументують рішення, ухвалені з відхиленням від канонів. Це останнє через брак адекватного відповідника перекладачі або залишають в його усталеному вигляді як запозичення — «економія», або ж у такому дивному контекстуальному словотворі як «ікономія».

Отож бо мірність наша, не дивлячись на це нововчинене завзяття, але розглядаючи — за наміром і наслідком, маючи вісті з принесенних звідти грамот, — цю справу як будівельну, аби не бути на довгий час цій єпархії без очільника, а перебуваючому в ній святому духовенству й численному народу не поганитися від супротивних заплутаних повчань і не перетворитися на обтяжливу для православ'я хворість — пише, за загальною радою наближених до нього преосвященних митрополитів і пречесних у Святому Дусі улюблених його братів і співслужителів, і у Святому Дусі сповіщає, що, уживаючи поступливість[9] і зважаючи на подання численних прохань, використовуючи до цього [питання] економію будування[10], нехай у цій справі блаженніший патріарх Московський і всієї Росії кир Йоаким, у Святому Дусі улюблений його брат і співслужитель, матиме прощення від Отця, і Сина, і Святого Духа, святої Троїци, і благословення, і розгрішення від здійснення в будь-який спосіб цієї провини, і бути йому непорочним, і невинним, і необмовленим, і вільним у цьому від усякої облуди й догани, повсякчас діяти в усьому що, стосується до архієрейства, без заборон, як і раніше, з чистим сумлінням, з обов'язком усім і всіляким християнам віддавати його блаженству відповідну честь, любов і сприйняття і підкорятися без

[9] Гр. «συγκατάβαση» — сталий вислів у випадку схвалення нетипових, тобто неканонічних, рішень (пор. рос. кальку: «с-нис-хождение»).

[10] Вірогідно, гр. «οἰκονομία τῆς οἰκοδομῆς» — тут бачимо нібито подвійне пояснення причин ухвали рішення: задля «порядкування» і «будування» Церкви.

нарікань у всіх справах церковних, і приймати від нього благословення й освячення з радістю великою і надзвичайним благоговінням як від їхнього архієрея, що дбає про їхнє духовне й тілесне спасіння. 1686.

Патріарх пише тільки: місяця червня, індикту 9.

Митрополити: Іраклійський Варфоломей, Никомідійський Мелетій, Фессалонікійський Мелетій, Лариський Макарій, Навпактський та Артський Варфоломей, Карійський Максим, Хіоський[11] Григорій, Кізикський Парфеній, Халкідонський Симеон, Пруський Парфеній, Левкадський Варлаам, Мітіленський Григорій, Деркський Парфеній, Силіврійський Герасим, Афінський Арсеній, Паронаксійський Йоасаф, Критський Каллінік, Візійський і Мідійський[12] Захарій, Коронський Митрофан, Веррійський Йоаким, Редестоський/Родостольский[13] Герасим.

Архив Юго-Западной России. – Київ, 1872. – Ч. 1, т. 5. – № XLV. – С. 186–188.

---

[11] У староруському тексті очевидна хиба: толмач сприймає літеру «Х» за «Л».

[12] Знову похибка в толмача — місто Мири належало до іншої єпархії в Малій Азії, а не у європейській частині Османської імперії.

[13] Тут мені важко визначитися, обидві єпархії існували. Де саме схибив перекладач або переписувач, важко сказати.

Переклад церковнослов'янською з грецького оригіналу

XLV.

Соборная грамота Діонисія, патріарха Константинопольскаго, повелѣвающая признавать Гедеона Четвертинскаго митрополитомъ Кіевскимъ и повиноваться ему. 1686 г. іюня...

Діонисій, милостію божіею архіепископъ Константинополя града, новаго Рима, и вселенскій патріархъ.

Строенію отъ Бога ветхаго денми научени быхомъ явственно, еже не токмо избранніи сего, сіесть вѣрніи, употребляютъ, но еще и языцы; мудрованія бо есть отрожденіе, мудрованіе же разсѣяся во весь міръ, якоже отъ сего искуства научитися можемъ. Аще и правое мудрованіе ничесо ино смотряетъ, точію души спасеніе—онаго бо пребезумна глаголемъ,

иже сущихъ отъ души отщетяется. Но обаче, аще же и гражданомъ возсутствуетъ мудрованіе, якоже отъ нравоучителныхъ слышимъ философовъ;—ибо народодѣтель, егда сіе преудобренное и красное отъ разныхъ и различныхъ и неподобновидныхъ состояніе состави и приличную и по чину и степени красоту снасади, надъ сими человѣка якоже царя содѣла, не по его намѣренію, но по прочей потребѣ, не токмо сего, но и яже преждѣ его, яко его ради вся сія сотворивъ;—тѣмже подобати и намъ христіаномъ строенію сему обучатися, и наипаче въ преимѣтелствахъ лѣпотствующимъ и душы вѣрившымся, яко содѣтися сего подражателемъ и ученикомъ, якоже убо и блаженнѣйшій патріархъ Московскій и всея Россіи,—аще и обычаю обдержащу, егда митрополія Кіевская обрѣтается в лишеніи искренняго архіереа хиротонисатися митрополиту отъ высочайшаго и святѣйшаго селенскаго престола Константинополскаго или несредственно, или чрезъ издаяніе, якоже подъ нимъ издревлѣ подлежащей епархіи сей, за лѣтъ же многихъ лишившейся духовнаго сего и нужнѣйша хрістіаномъ дара, преумноженнаго дѣля мѣста разстоянія и ради сошедшихся между двою царству величайшу браней, и невозможно сущее быти отъ селенскаго престола хіротонисанію предпоставящуся въ епархіи сей Кіевской архіерею; и сего ради удобовремене получивъ сатана, чрезъ орудія лукава и тщалива въ его скверное своенравіе, плевелы всѣя ересей и расколовъ посредѣ православія и бѣдствоваше противными и чуждыми мудрователствы сію подручну возъимѣти. Но его блаженство, размотряя выше реченная, изволеніемъ и тишайшихъ, православнѣйшихъ и боговѣщанныхъ царей Московскихъ і великихъ князей всея великія, и малыя, и бѣлыя Россіи, многихъ же іныхъ земель и областей восточныхъ, западныхъ и сѣверныхъ обладателей и самодержавцовъ, сыновъ во Христѣ возлюбленныхъ и превожеланныхъ нашей мѣрности, произведе боголюбезнѣйшаго епископа Луцкаго киръ Гедеона словомъ преложенія в митрополію сію, и

постави искренняго, и законнаго, и правилнаго архіереа Кіеву и о семъ внѣ предѣленія митрополита Кіевскаго преложеніи строителнаго же ради, якоже речеся, с великимъ прошеніемъ и еже величайшимъ смиренномудріемъ прощенія просяще отъ источника всѣхъ по части церквей святыя христовы великія церкви. Тѣмъ же убо мѣрность наша, не взирающи на новосодѣланное дерзновеніе, но намѣреніе и конецъ судящи, и ізвѣстившися отъ онуды принесенными грамматами, яко строителнѣ сіе бысть; да не на мнозѣ времени епархіи сей, безпрестателнѣ суще, в ней сущіи жребій святый и народъ премногій, противная мудрствующихъ поученіи оскверняемый, в недугъ тяжекъ православія превратится—пишетъ совѣтомъ общимъ иже окрестъ ея преосвященныхъ митрополитовъ і пречестныхъ во Святѣмъ Дусѣ возлюбленныхъ ея братій и сослужителей, и во Святѣмъ ізвѣствуетъ Дусѣ, да снизхожденіе употребляющіи и прошеніе ему обилно подавающи, яко къ сему смотреніе строенія употребившу, в подлогъ сей да блаженнѣйшій сей патріархъ Московскій и всеа Россіи кпръ Іоакимъ, во Святѣмъ Дусѣ возлюбленный ея братъ и сослужитель, буди прощенъ отъ Отца, и Сына, и Святаго Духа, святыя Троицы, и благословенъ, и разрѣшенъ сущаго яковымъ ни буди образомъ сего повинства, и непороченъ, и неповиненъ, и не оклеветанъ, и свободенъ о семъ всякаго хуленія и пореченія, во вся времена дѣйствуя вся яже архіерейства невозбранно, якоже и прежде, с чистою совѣстію, долженствующимъ всѣмъ всяко христіаномъ приносити къ его блаженству должную честь, любовь и воизпріятіе, и покарятися безизвѣстно во всѣхъ вещехъ церковныхъ, и пріимати отъ него благословеніе и освященіе с радостію велією и крайнимъ благоговѣніемъ, якоже архіерею ихъ и бдящу о душевномъ и телѣсномъ ихъ спасеніи. 1686.

Патріархъ толко пишетъ: мѣсяца іуня, индикта 9.

Митрополиты: Ираклійскій Варѳоломей, Никомидійскій Мелетій, Ѳессалонитскій Мелетій, Ларійскій Макарій, Навпактскій

и Артскій Варооломей, Карійскій Максимъ, Лійскій Григорій, Кизическій Пароеній, Халкидонскій Симеонъ, Прусскій Парфеній, Лавкидійскій Варлаамъ, Митилинскій Григорій, Дертскій Пароеній, Силиврійскій Герасимъ, Афинскій Арсеній, Паранансійскій Іоасафъ, Критскій Калинникъ, Визійскій и Мирскій Захарій, Коронскій Митрофанъ, Верійскій Іоакимъ, Радостонскій Гер. симъ.

Архив Юго-Западной России. – Київ, 1872. – Ч. 1, т. 5. – № XLV. – С. 186–188.